

Молоді вчені – майбутнє науки України

Зважаючи на винятково важливе значення підготовки молоді наукової зміни та залучення її до виконання важливих фундаментальних та прикладних проблем сучасної науки і техніки, редколегія журналу присвячує цей випуск висвітленню добробуту молодих вчених України, зокрема Національної академії наук України, а також ознайомить читачів із науково-популярним природничим журналом "Колосок".

**Інтерв'ю з віце-президентом НАН України,
почесним директором Інституту фізичної хімії
ім. Л.В. Писаржевського НАН України,
доктором хімічних наук, академіком НАН України
Віталієм Походенком**

— Шановний Віталію Дмитровичу, журнал "Світогляд" підготував спеціальний випуск, в якому подано статті молодих учених, більшість із яких є стипендіатами Президента України і НАН України. Хотілося б із Вами обговорити ці програми підтримки обдарованої молоді та порушити тему сучасного і майбутнього науки в Україні.

Перш за все, коли і з якою метою була запроваджена в НАН України програма стипендій НАН України для молодих учених? За час існування програми скільки молодих учених уже стали стипендіатами НАН України?

— 1994 року у Національній академії наук України для соціальної підтримки талановитих молодих науковців (до 35 років) було запроваджено 300 щомісячних стипендій НАН України для молодих учених. З 2007 р. встановлено додатково ще 20 таких стипендій.

На цей час ці стипендії щорічно отримують 320 молодих учених НАН України. Стипендії присуджуються на конкурсних засадах строком до двох років. Розмір зазначених стипендій становить 80 відсотків від розміру стипендій Президента України для молодих учених і на сьогодні становить 720 грн.

За час існування цієї важливої форми адресної підтримки талановитих молодих учених понад 2400 молодих науковців Академії стали стипендіатами НАН України.

— Окрім цієї програми НАН України існують також інші державні програми підтримки молодих учених, зокрема стипендії Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України. Якою є градація цих програм?

В Україні за ініціативи НАН України створена розгалужена система адресної фінансової підтримки здібної наукової молоді на загальнодержавному і загальноакадемічному рівні.

Для найталановитіших молодих учених НАН України започатковано 300 щомісячних стипендій Президента України. Також для молодих учених України встановлено: 60 щорічних грантів Президента України для обдарованої молоді, 20 щорічних грантів Президента України для докторів наук (до 45 років), 40 щорічних премій Президента України для молодих учених (квота премій для НАН України становить 15).

Крім того, з метою підтримки наукової молоді запроваджені 30 щомісячних іменних стипендій Верховної Ради України для найталановитіших молодих учених і 20 щорічних премій Верховної Ради України найталановитішим ученим у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок.

Існують також 100 грантів для молодих науковців НАН України для реалізації проєктів науково-дослідних робіт, які на конкурсних засадах надаються раз на 2 роки.

— Чи можете Ви виділити окремі напрямки науки, якими зараз найбільше цікавиться молодь? Відповідно, ті відділення НАН України, де працює найбільше молодих учених?

— У своїй діяльності НАН України прагне розвивати різні напрямки науки в галузі природничих, технічних і гуманітарних наук. До досліджень за цими напрямками активно залучаються молоді науковці. На жаль, сьогодні

спостерігається зменшення мотивації молоді до проведення наукових пошуків за напрямками в галузі фізико-технічних і математичних наук. Це можна бачити із частки молодих учених від загальної кількості наукових працівників.

Скажімо, в Академії найбільший відсоток молоді, майже 25% молодих учених працює в наукових установах соціогуманітарного напрямку. Водночас лише 18% молодих науковців займаються дослідженнями в галузі математичних і фізико-технічних наук. Зокрема, у Відділенні механіки цей показник становить лише 12,6%.

— Яким є значення досягнутих молодими науковцями результатів, їхній внесок у загальну "скарбницю знань" у масштабах українського і міжнародного наукового простору?

— Президія НАН України з 2004 року практикує заслуховування на своїх засіданнях наукових повідомлень молодих учених. Серед доповідачів — цілком сформовані науковці, які мають значний доробок наукових праць, опублікованих у провідних вітчизняних і закордонних наукових виданнях. Багато хто з них є лауреатами державних премій, стипендіатами Президента України та Верховної Ради України. Молоді вчені виборювали для своїх наукових досліджень державні та міжнародні гранти, серед них Німецької служби академічних обмінів (DAAD), Фонду ім. Олександра фон Гумбольдта, міжнародний європейський грант ім. Марії Кюрі, грант Королівського наукового товариства Великої Британії та інші.

Наприклад, старший науковий співробітник Державного природознавчого музею НАН України, кандидат біологічних наук *Роман Йосипович Годунько* отримував стипендії Німецької служби академічних обмінів (DAAD) у 2004 та 2008 рр. і стипендію фонду INTAS (2006-2007 рр.), а у 2010 році старший науковий співробітник Інституту фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського НАН України, кандидат хімічних наук *Олександр Леонідович Стрюк* виборов друге місце в конкурсі на здобуття міжнародної премії СНД "Співдружність дебютів" у номінації "природничі науки" для молодих вчених. Останній, до речі, один із усієї України отримав цю премію.

— Наскільки зараз сприятливі умови для молоді, щоб займатися наукою?

— Сьогодні не дуже комфортно працювати молоді в науці. Рівень зарплат науковця дуже низький. Не вирішується житлова проблема, не може задовольнити і стан експериментальної бази, яка істотно поступається за рівнем новизни зарубіжній. Останнім часом припинилося цілеспрямоване фінансування придбання наукового обладнання і приладів для наукових установ НАН України.

— Що, на Вашу думку, можна зробити для покращення ситуації?

— Радикальне покращення ситуації потребує масштабної державної допомоги у вирішенні цільової адресної підтримки молодих учених (стипендії, премії, гранти, житло тощо).

Разом з тим, на наш погляд, створення комфортного середовища для молодих науковців можна досягти тільки в контексті істотного підвищення престижу праці ученого в суспільстві, який дуже низький. Молодь сьогодні винятково прагматична. Тому вона має бачити й інші цілком приземлені стимули і перспективи, спільні для всього наукового співтовариства. Крім того, одним із важливих завдань сьогодні є популяризація професії науковця, серед іншого й із використанням засобів масової інформації.

— Чи могли б Ви скласти портрет молодого науковця? Чи відрізняються молоді науковці незалежної України від своїх попередників за радянських часів? Що змінилося у підходах, методиках, спрямуваннях?

— На мою думку, молоді люди стали більше прагматичними та менше романтичними.

— Чи простежуєте Ви потім наукову кар'єру молодого науковця?

— Певним чином так. Наведу такий конкретний приклад.

У зв'язку з 10-річчям від часу присудження перших стипендій Президента України для молодих учених в НАН України було здійснено аналіз посадового та наукового зростання учених, які у 1994 р. вибороли в результаті конкурсу зазначені стипендії.

Заслугує на увагу й таке. Зі 118 стипендіатів Президента України, які в 2004 р. працювали в НАН України: 5 стали заступниками директорів, 3 — вченими секретарями, 6 — завідувачами відділів, 12 — провідними науковими співробітниками наукових установ НАН України. Вражають їхні здобутки щодо наукового зростання, визнання у науковому середовищі. Зокрема: 2 — обрані членами-кореспондентами НАН України, 25 стали докторами наук, 2 — лауреатами державних премій України в галузі науки і техніки, 2 — лауреатами премій Президента України для молодих учених, 3 — лауреатами премій НАН України імені видатних учених України.

— Скільки в НАН України працює молодих учених, зокрема тих, хто захистили докторські дисертації до 35 років? Скільки молодих учених виїхало за кордон?

— Незважаючи на всі негаразди у сфері науки, про які вже йшлося, увага, яку приділяє НАН України та її установи роботі з науковою молоддю, а також спільні з державою зусилля позитивно позначаються на чисельному та професійному складі молодих учених у НАН України.

За даними Президії НАН України, починаючи з 1999 р., кількість молодих учених у НАН України збільшилася в понад 2 рази і майже в стільки ж зросла кількість молодих кандидатів наук. Наприкінці 1999 року серед наукових співробітників молоді учені становили лише десяту частину, а серед кандидатів наук — лише кожний одинадцятий був молодим ученим. На початок 2010 р. майже кожний п'ятий науковий співробітник в НАН України є молодим ученим, кожний шостий кандидат наук — віком до 35 років. На цей час у наукових установах НАН України працює близько 3 тис. молодих науковців, із яких 6 докторів та 1368 кандидатів наук віком до 35 років.

У пострадянські часи за межі України виїхали на постійну роботу 339 кандидатів наук з нашої Академії. При цьому близько 90% в період з 1992 по 2003 рр. Значну частину з них становлять молоді науковці.

— Що би Ви побажали молодим ученим?

— Широ бажаю всім молодим науковцям щастя, благополуччя, оригінальних наукових ідей і творчого натхнення в роботі на благо нашої держави.

Користуючись нагодою, висловлюю слова подяки редакції журналу за її активне ставлення до проблем молодих науковців і сподіваюсь, що тема наукової зміни буде і надалі актуальною на сторінках журналу, а молоді учені будуть його постійними дописувачами.

Розмовляла *Валерія Добровечір*,
магістр видавничо-поліграфічного інституту
НТУУ "Київський політехнічний інститут", м. Київ